

"לבניינה של תורה" – חלק רמ"ד
שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י
"אין הדבר תלוי אלא בי!"

"מעכב". נראה שכוונתו לקושי ולעיכוב, כאדם הממהר לדרך ויש דבר-מה המעכב אותו, אבל אם יתעקש הוא יצליח להתגבר על העיכוב הזה ויגיע אל היעד.

בדומה לכך כתב הרב זצ"ל ב"אורות התשובה"⁴: "כשבאים לשוב בתשובה" - אדם המצוי בתהליך של תשובה, שהוא תהליך של עלייה והתקדמות⁵ – לאו דווקא על שהיה עובר עבירות ועתה הוא חדל מהן – ייתכן שיעמדו בפניו קשיים, אך "צריכים לדעת שאין שום מניעה בדבר". אמנם, אפשר למצוא רמזים בכל מיני מקורות לכך שיש דברים שאדם לא יכול לחזור עליהם בתשובה, לכך שאין לו תקנה במידה שהגיע לדברים מסויימים⁶, אך אעפ"כ כותב הרב זצ"ל, ויסוד דבריו נעוץ בזוה"ק⁷: "אפילו אותם כ"ד דברים המעכבים את התשובה, תיכף כשמבקשים ובאים לשוב עליהם שוב אינם מעכבים". כלומר גם אם יש לאדם קושי בתשובה, גם אם האדם

בדרך כלל אנו עוסקים בחודש אלול ביסודות התשובה מתוך הספר "אורות התשובה", שהינו ספר יסודי בענייני עבודת התשובה בדורנו. בספר זה ניתן מבט מעמיק לתשובה יחד עם הבהרת דרכי התשובה, באופן מיוחד המתאים למציאות של עם ישראל המתחדש בארץ ישראל. גם הפעם נעסוק בעז"ה ביסוד כללי המתבאר בספר זה.

יסוד התשובה
הוא שאדם עומד
מול עצמו ולוקח
אחריות על עצמו
מתוך ידיעה
שהוא האחראי
הבלעדי על עברו,
ובאותה מידה
ויותר הוא אחראי
על עתידו

דברים המעכבים את התשובה
הרמב"ם בהלכות תשובה¹ מונה עשרים וארבעה דברים המעכבים את התשובה ומחלק אותם למספר קבוצות. לגבי הקבוצה השנייה הוא כותב²: "ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן". הגדרה

זו מטילה מורא: עד כדי כך, חמישה דברים הנועלים את דרכי התשובה בפני האדם! בכל זאת בסיום הפרק כותב הרמב"ם³: "כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה, אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא". אם כן, דייק הרמב"ם בראשית הפרק בכותבו את המילה

⁴ פרק יד, אות ג
⁵ עי' אורות התשובה פרק יד, סעיף א
⁶ עי' זוהר ויחי דף ריט, ע"ב
⁷ עי' אורות התשובה פרק יד, אות א1: "תשובה דחזיא לחפאה על כל עובדין".

¹ פרק ד
² הלכה ב
³ הלכה ו

ממשיכה ומספרת הגמרא שביקש עזרה מכל גרמי הבריאה, אך לא היה ביכולת אף אחד מהם לסייע בידו. הם אמרו לו: ”עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו”, עד שאתה מבקש מאיתנו לבקש על עצמך אנחנו צריכים לבקש על עצמינו”. או אז הגיע הוא למסקנה הנצרכת: ”אין הדבר תלוי אלא ב”! אף אחד לא יכול לעזור לי, כנראה שבכל זאת זה תלוי רק ב”! “. הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכייה עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: ’רבי אלעזר בן דודיא מזומן לחיי העולם הבא!’”

מה מלמדנו סיפור נפלא זה?

רבינו חננאל על אתר מבאר¹⁰: ”שמע הווא אמרין אלעזר אינו מתקבל בתשובה”, כלומר הוא שמע שכולם אומרים שאלעזר בן דורדיא לא מתקבל בתשובה, לו אין תשובה. מה מובנה של שמיעה זו? ייתכן שהכוונה לאמירתה של אותה אישה, וייתכן שהכוונה לשמיעה אחרת, שמיעה פנימית. כעין כך ביאר התוספות¹¹ את הדו-שיח של אלעזר עם כוחות הטבע. התוספות מפרש שזה היה כעין דו-שיח פנימי עם עצמו - הוא חשב שמא השמיים יעזרו לי, ושמע בקרבו את עצמו כאומר לעצמו: לא, זה לא בעיה שלנו השמיים, עליך להתמודד בכוחות עצמך!

אמנם, קצת קשה להסביר כך מפני שרבינו חננאל דייק: ”שמע הווא אמרין”. הלוא יש לדייק בדבריו של רבינו חננאל, שהיה

מרגיש שיש לו מעכבים או אפילו ישנם דברים הנראים לו כנועלים בפניו את התשובה, עדיין אפשר לפתוח, עדיין אין התשובה נעולה לגמרי. מלמדנו הרב שצריך להתפלל על כך ולבקש מרבש”ע סייעתא דשמיא בדרכי התשובה.

המפתח להתעלות

אכן, עדיין נותרה בעינה שאלה גדולה. גם לאחר שאדם זכה לידיעה הזו שתמיד יש לו אפשרות לעלות ואין מצב שהוא לא יכול לצאת ממנו, עדיין יש לשאול מה יגרום לאדם להניע בתוכיותו תהליך עצמי של תשובה? מה יניע לתהליך של התעלות בימים הללו של חודש אלול? מה יגרום לתהליך שיוביל אותו ואותנו לקבלת עול מלכות שמיים אמתית שמתוכה נכריז במוצאי יום הכיפורים: ”ה’ הוא האלקים”?

במסכת עבודה זרה⁸ ישנה גמרא מופלאה המספרת על יהודי יקר שקראו לו בתחילה אלעזר בן דורדיא. אותו ברנש היה שקוע עד צוואר בעבירה בתחום העריות, תחום הקשה להתמודדות. בעקבות מקרה שקרה לו תוך כדי שהיה שרוי בעבירה⁹ הוא חש לפתע התעוררות עזה בקרבו. אותה אישה הטיחה בו לפתע: ”אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה! אין לך צ’אנס אתה מקרה אבוד!” המשפט הזה היכה בו. הוא הלך אל ההרים ואמר להם: ”הרים וגבעות, בקשו עלי רחמים!” אך אין עוזר לו. הוא פנה אל השמים והארץ וביקש: ”שמיים וארץ, בקשו עלי רחמים! עיזרו לי, הצילו אותי, התפללו עלי!” אך לא היה בידם לסייע לו.

¹⁰ ד”ה למימרא

¹¹ שם ד”ה עד, בביאורו הראשון

⁸ דף יז ע”א

⁹ יעו”ש בגמרא פירוש העניין

הוא שאדם מחליט לקחת את האחריות על עצמו, הוא מאמין בבחירה החופשית שהרמב”ם כותב עליה בהלכות תשובה¹⁴ שהיא ”עמוד התורה והמצווה”, ועל כן הוא אינו מוכן לקבל שום אמירה שתפקפק ביכולתו¹⁵. מאידך, הוא גם לא פונה אל אחרים ותולה בהם את יהבו, שהלוא לעיתים יותר נוח לנו לפטור את עצמנו בכל מיני תירוצים והתחמקויות. גם במצבים שאדם בא לכאורה על מנת להשקיע ולעמול, כמו כל אחד שגמר בדעתו לבוא אל הישיבה, לעיתים אנו תולים את עצמנו ב’אילו הייתי בא מרקע פלוני ולומד במקום אלמוני, אם הייתי לומד עם ההוא או אצל הרב השני’, ושלל תירוצים מגוונים.

כנגד זה מלמדת אותנו כאן הגמרא שיסוד התשובה הוא שלא להתחבא מאחורי תירוצים, יסוד התשובה הוא שאדם עומד מול עצמו ולוקח אחריות על עצמו מתוך ידיעה שהוא האחראי הבלעדי על עברו, ובאותה מידה ויותר הוא אחראי על עתידו. אמנם ”מה שהיה – היה”, אבל רבש”ע ברא בעולם הזה כמין המצאה וזו התשובה שקדמה לעולם¹⁶. אי אפשר היה להשתית עולם בלי תשובה, משום שאדם ודאי נכשל בעבר ובוודאי שייכשל אף בעתיד, לכן רבש”ע ברא מלכתחילה את התשובה המאפשרת לעלות¹⁷, אך גם מטילה את חומר האחריות על כל אחד ואחד. כאשר אדם יודע שתמיד יש דרך לתשובה בכל מצב הדבר נותן לו כוחות

מרבותיו של הרי”ף, וכתבו עליו הראשונים¹² שכל דבריו דברי קבלה.

נראה שיש להשלים את הדברים על פי דבריו של רבינו חננאל בסוגיה מעניינת מקבילה עימה הוא מתמודד¹³, הסוגיה העוסקת בדמות המופלאה המכונה ”אחר”, הלוא הוא ר’ אלישע בן אבויה, רבו של התנא האלוקי ר’ מאיר הידוע כר’ מאיר בעל הנס. אלישע בן אבויה שמע בת קול האומרת: ”שוכו בנים שוכבים חוץ מאחר!”, ומתוך כך התייאש ויצא לתרבות רעה. מדגיש שם רבינו חננאל: ”שאילו היה חוזר לא היה נטרד, שאין הפרגוד ננעלת בפני בעלי תשובה!” רבינו חננאל מלמדנו כי למרות ש”אחר” שמע בת קול הנועלת בפניו את דרך החזרה היה עליו לדעת כי זהו רק ניסיון שמנסים אותו מן השמיים, ולאמיתו של דבר אילו היה רוצה היה יכול לחזור בתשובה!

[אפשר שלזה הייתה כוונת רבנו חננאל גם לגבי רבי אלעזר בן דורדיא.]

לקיחת אחריות

כאמור, אלעזר בן דורדיא פנה אל כל הסובב וביקש ממנו עזרה. בדומה לכך, בעולם שאנו מחוברים אליו הנטייה היא לחפש כל הזמן את האשמים ומתרגלים להטיל אחריות על אחרים, כך אנו רואים פעמים רבות בכל מיני מערכות. לדוגמא: כשהיה כשל במלחמה בדרגים גבוהים שלטוניים האשימו בזה את אותו פלוני מן הדרג הצבאי. הדבר הנוח ביותר הוא להאשים אחרים. אולם, יסוד התשובה

¹⁴ פרק ה, הלכה ג

¹⁵ ע”א אורות התשובה פרק טז, אות א: ”אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת הבחירה החפשית של האדם”.

¹⁶ נדרים דף לט, ע”ב; מדרש תנחומא נשא יט

¹⁷ עיי”ש בפירוש הר”ן ד”ה שבעה

¹² לדוגמא: פסקי הרא”ש ראש השנה פרק ג, סימן ה; שבועות פרק ו, סימן כט, ועוד. מובא גם בשם הגדולים בערכו (מערכת ת, אות נא).

¹³ חגיגה טו, ע”ב

לשמוע דרשות ושיחות, אך הדברים עלולים להיעלם. רק כשאדם בוחר להיות ”אני”, לדעת שיש לכל אחד ואחד מאתנו ”אני” אותו עליו לממש, אזי מובטחת לו סייעתא דשמיא, כפי שקיימא לן ש”הבא להיטהר מסייעין בידו”²¹. הקב”ה מורה דרך לשבים²², בפרט בימים הגדולים הללו ששערי תשובה פתוחים וקל יותר להשיג את הטוב²³. ובודאי שמעבר לחשבון הפרטי יכולים אנו במקומנו החשוב לפעול טוב לא רק לעצמינו אלא גם לכל בית ישראל.

לשוב ולהתעלות, כמו שלימדנו רבנו חננאל.

הישיבה שלנו היא ב”ה ישיבה נפלאה עם ר”מים נפלאים ואברכים נפלאים, עם חברותות מצויינות, וכל הטוב שיש ב”ה בישיבתנו הנפלאה. ב”ה עלינו רק לעמוד ולהסתכל מן החלון על הר בית ה’ או אפילו רק להסתכל על מורינו ר’ אביגדר נבנצל שליט”א, שרק מכך כבר מקבלים יראת שמיים. הכל ערוך ומוכן לפנינו, אלא שיש משהו הקודם לכל - על האדם לפגוש קודם כל את עצמו. על כל אחד ואחד מאתנו, בין רב ובין תלמיד, לעמוד מול עצמו ולהבין שאע”פ שהכל כבר מונח לפנינו, אלא שצריך לבחור - ”ובחרת בחיים”¹⁸, לקחת אחריות, להבין את גודל הימים הללו שאנו נמצאים בהם, ימים שבהם השמים הם הגבול ואולי אפילו אינם הגבול. אין שום מחסום העומד בפני אף אחד בהיותו ניגש לעבודת הימים הללו, אלא שעבודה זו תלויה בדבר אחד: שהאדם יבין ש”אין הדבר תלוי אלא ב”ה, כפי שאמר ר’ אלעזר בן דורדיא. זאת הוא הבין בסופו של דבר, ומתוך כך הוא בכה. לפתע היכתה בו התובנה כי במשך כל חייו חיפש תירוצים והלך אחר דברים צדדיים, כאשר הגיע לכך הוא הגיע אל תיקונו.

התחוור לו שאין הדבר תלוי אלא בו ובבחירתו, כדברי המשנה¹⁹: ”אם אין אני לי מי לי”. שמענו הרבה מרבותינו ואף למדנו את דברי רבינו יונה ב”שערי תשובה”²⁰: ”אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים” - אדם יכול

²¹ פסיקתא זוטרותא בשלח פרק טו, סימן כו
²² תלמוד ירושלמי מכות פרק ב הלכה ו: ”שאלו לקודשא בריך הוא: חוטא מהו עונשו? אמר להן: יעשו תשובה ויתכפר לו. היינו דכתיב: 'על כן יורה חטאים בדרך' - יורה לחטאים דרך לעשות תשובה”. מדרש תהלים מזמור כה, אות יא: ”למה טוב, לפי שהוא ישר, ולמה הוא ישר, לפי שהוא טוב, שהוא מורה דרך לחטאים שיעשו תשובה”.

²³ עי' הקדמת המשנה ברורה לסימן תקפא

¹⁸ דברים פרק ל, פסוק יט

¹⁹ אבות פרק א, משנה יד

²⁰ שער ב, סעיף כו

